

رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی با روابط با همسالان و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان^۱

دکتر اسماعیل سعدی پور*

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی با روابط همسالان و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان سال سوم متوسطه انجام شده است. نوع پژوهش، توصیفی و روش آن همبستگی بوده است. مشارکت‌کننده‌ها، دانش‌آموزان پسر سال سوم متوسطه اول دولتی منطقه ۲ آموزش و پرورش شهر تهران در سال تحصیلی ۹۵-۹۶ به تعداد ۱۶۲ نفر بوده‌اند که با روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شده‌اند.

داده‌های مربوط به متغیر میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی، با پرسشنامه سلیمانی (۱۳۹۴) برای دانش‌آموزان دبیرستانی و اطلاعات کیفیت دل‌بستگی به همسالان، به کمک سیاهه دل‌بستگی به همسالان (آرمسدن و گرینبرگ، ۱۹۸۷) جمع‌آوری شده‌اند. شاخص عملکرد تحصیلی مشارکت‌کننده‌ها نیز از طریق معدل تحصیلی ترم گذشته دانش‌آموزان استخراج شده است. برای تحلیل آماری داده‌های پژوهش از آزمون همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد هرچه میزان استفاده فرد از شبکه‌های اجتماعی بیشتر باشد، ارتباط و اعتمادش به همسالان، کم‌رنگ‌تر و در نتیجه، کیفیت و سطح روابطش با آنان ضعیف‌تر می‌شود. همچنین نتایج حاکی از وجود رابطه منفی و معنادار بین متغیر میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی با عملکرد تحصیلی است. در نهایت، آزمون مدل نظری پژوهش نشان داد که متغیرهای میزان استفاده فرد از شبکه‌های اجتماعی و ارتباط با همسالان می‌توانند تغییرات عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان را پیش‌بینی کنند ($R^2 = 0.75/7$).

کلیدواژه‌ها: شبکه‌های اجتماعی، روابط با همسالان، عملکرد تحصیلی

۱. این مقاله برگرفته از یک طرح پژوهشی است که برای معاونت پژوهشی دانشگاه علامه طباطبائی انجام شده است.
* دکترای روان‌شناسی آموزشی، دانشیار دانشگاه علامه طباطبائی Email: ebiabangard@yahoo.com
تاریخ دریافت: ۹۶/۱/۱۹ تجدید نظر: ۹۶/۶/۱۷ پذیرش: ۹۶/۷/۲

مقدمه

نوجوانان امروز، به‌عنوان فرزندان دیجیتال، تمام زندگی خود را در دنیای مجازی که با انواع رسانه‌ها، بویژه رایانه، تلفن همراه و اینترنت، احاطه شده است سپری می‌کنند. جای تعجب نیست که تعاملات آنان با فناوری موجب طرح سؤالات و نگرانی‌هایی برای خانواده‌ها که در گذشته‌ای نه‌چندان دور، بیشترین نقش و تأثیر را در رشد، تربیت و شکل‌گیری شخصیت، نگرش‌ها، باورها و ارزش‌های افراد داشته‌اند، به وجود آورده است. در واقع، پیشرفت عظیم یا انقلابی که در حوزه فناوری‌های رسانه‌ای همچون ماهواره، اینترنت، تلفن همراه، بازی‌های الکترونیکی و ... رخ داده، سبب شده است تا دنیای امروز کودکان و نوجوانان، به‌سرعت به یک دنیای رسانه‌ای و مجازی تبدیل شود. از این رو، می‌توان ادعا کرد که امروزه، فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی در قالب شبکه‌های اجتماعی^۱، دگرگونی‌های عمیقی را در ابعاد مادی و غیرمادی زندگی بشر ایجاد کرده (خدایاری، دانشورحسینی و سعیدی، ۱۳۹۳) و بخش عظیمی از انسان‌ها، بویژه نوجوانان را در معرض پیامدهای خود قرار داده است. شبکه‌های اجتماعی، سایت‌های اجتماعی مجازی^۲ به شمار می‌روند که در آنها افرادی که از نظر زمانی و مکانی از یکدیگر جدا هستند، به‌راحتی می‌توانند علایق‌شان را با یکدیگر سهیم شوند و با سایر افراد به تبادل اطلاعات بپردازند (وانگ^۳ و همکاران، ۲۰۱۵)؛ به‌عبارت دیگر، شبکه‌های اجتماعی امروزه بیشتر بر جامعه مجازی متمرکز هستند و منظور مجموعه پایگاه‌های اینترنتی مبتنی بر وب^۲ (از جمله اینستاگرام، فیس‌بوک، گوگل‌پلاس، یوتیوب (پایگاه اشتراک ویدئو)، توییتر، مای‌اسپیس، فلیکر (پایگاه انتشار عکس)، لست‌افام (پایگاه موسیقی)، واتساپ، تلگرام، وایبر و ...) است که امکانی را فراهم می‌کنند تا کاربران بتوانند علاقه‌مندی‌ها، افکار و فعالیت‌های خود را با دیگران، بدون برقراری ارتباط رودررو به اشتراک بگذارند و با یکدیگر تعامل کنند (پمپک^۴، ۲۰۰۹).

1. social networks
2. virtual social sites
3. Wang
4. Pempek

این شبکه‌های نوظهور اجتماعی با تولید فضای دیجیتال در کنار فرصت‌هایی که برای بشر ایجاد کرده‌اند، مضرات و محدودیت‌هایی نیز برای زندگی خانوادگی و اجتماعی فرد در پی داشته‌اند، برای مثال، این نگرانی‌ها وجود دارد که بیشتر وقتی که فرد به فعالیت در شبکه‌های اجتماعی اختصاص می‌دهد، به قیمت صرف‌نظر کردن از تعاملات گرم و صمیمی با اعضای خانواده، زندگی اجتماعی، تفریح، سرگرمی و دیگر فعالیت‌های اجتماعی تمام شود (لیونگستون^۱ و هلسپر^۲، ۲۰۰۷ نقل از مش و تلمود، ترجمه سعدی‌پور و آذرنوش، ۱۳۹۳).

رشد و گسترش رسانه‌های نوین ارتباطی در دهه‌های اخیر و افزایش پرشتابی که در شمار افراد دارای دسترسی به اینترنت و سایر شبکه‌های اجتماعی مبتنی بر وب به وقوع پیوسته (وانگ و همکاران، ۲۰۱۵)، برخی از پژوهشگران را به این نتیجه رسانده است که نسل امروز را به‌عنوان نسل فناوری‌های پیشرفته نامگذاری کنند (سپ^۳، ۲۰۱۴). به این معنا که استفاده جهانی از اینترنت و برنامه‌های کاربردی آن تمامی جنبه‌های زندگی انسان را از کسب‌وکار و آموزش گرفته تا فعالیت‌های اجتماعی تحت تأثیر قرار داده است (ایسک^۴، ۲۰۱۳). برای نمونه، شبکه‌های اجتماعی به کاربران اجازه داده‌اند تا با یکدیگر ارتباط برقرار کنند، در طیف گسترده‌ای از فعالیت‌های اجتماعی یا تفریحی درگیر شوند و اطلاعات مورد نیاز یا دلخواه خود را به دست آورند (وانگ و همکاران، ۲۰۱۵).

اگرچه امروزه بیش از نیمی از جمعیت جهان به اینترنت دسترسی دارند و از آن استفاده می‌کنند اما جوانان و نوجوانان بیشترین استفاده‌کنندگان از شبکه‌های اجتماعی مجازی هستند (لیم^۵ و چو^۶، ۲۰۱۰). از این بین تا سال ۲۰۱۰ جمعیتی بالغ بر ۵۰۰ میلیون نفر در سراسر جهان بخش قابل توجهی از زندگی روزمره خود را در شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان یکی از مظاهر پدیده اینترنت سپری می‌کردند (گل‌بهار^۷ و همکاران، ۲۰۱۰)؛

1. Livingstone

2. Helsper

3. Cepe

4. Isik

5. Lim

6. Chou

7. Gulbahar

همچنین طبق آمارهای رسمی موجود تا سال ۲۰۱۳ تعداد ۳۶۳ میلیون نفر از استفاده‌کنندگان از شبکه‌های اجتماعی مجازی را نوجوانان تشکیل می‌دادند (ام‌ای‌اس^۱، ۲۰۱۳). در ایران نیز، شبکه اجتماعی تلگرام به‌عنوان یکی از پرطرفدارترین شبکه‌های اجتماعی در میان مردم؛ در حال حاضر دارای ۲۲ میلیون نفر عضو است که ۱۵ میلیون نفر از آنان کاربر فعال به شمار می‌روند (فیروزآبادی، ۱۳۹۴)؛ بنابراین، جامعه ایرانی نیز از این قاعده مستثنا نیست و نوجوانان یکی از مهم‌ترین اقشاری هستند که به دلیل خصوصیات مربوط به دوره نوجوانی بیشترین تأثیر را از رسانه‌های نوین دیجیتالی پذیرا بوده‌اند.

در دوران نوجوانی که یکی از مراحل حساس رشد و فاصله بین کودکی و جوانی است، تغییرات زیستی، روان‌شناختی و اجتماعی زیادی روی می‌دهد. استانلی هال (۱۹۰۴)، این دوره را با «طوفان و استرس» مشخص کرده است. گرچه پژوهشگران در خصوص این موضوع که دوره نوجوانی همیشه دوره‌ای بحرانی است، اتفاق نظر ندارند (استینبرگ، ۲۰۰۸ نقل از سعدی‌پور و همکاران، ۱۳۹۰). دیدگاه طوفان و استرس چارچوبی را برای نقش فناوری‌های تعاملی در زندگی نوجوانی فراهم ساخته که بر اساس آن، دنیای دیجیتال بخشی از زندگی نوجوانی شده و به‌عنوان یک تهدید یا مانع برای این دوره به شمار می‌آید. بنابراین، می‌توان ادعا کرد که در جهان امروز، فرهنگ رسانه‌ای با برتری رسانه اینترنت، فراگیرترین و مسلط‌ترین فرهنگ تأثیرگذار در جامعه محسوب می‌شود و مرکز ثقل این تأثیر، نسل در حال رشد، یعنی نوجوانان و جوانان هستند.

نمودار سنی استفاده‌کنندگان از شبکه‌های اجتماعی در کشور ما نیز، روزبه‌روز با کاهش مواجه شده و این حاکی از حضور بی‌حد و حصر دانش‌آموزان در میان کاربران اینترنتی شبکه‌های مجازی است. در واقع، این حضور، از نظریه طوفان و استرس استانلی هال (۱۹۰۴) پشتیبانی می‌کند. شاهد مثال این مدعا، آمارهایی است که حکایت از حضور بیش از ۳۳ درصد از دانش‌آموزان برای گذران اوقات فراغت در شبکه‌های اجتماعی در سال ۱۳۹۳ دارد (نجفی، ۱۳۹۳). نظرسنجی ملی در آمریکا در سال ۲۰۱۱

1. Measuring the Information Society (MIS)

رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی با روابط با همسالان... ❖ ۱۷۹

از برخط بودن ۹۳ درصد از نوجوانان حکایت دارد که از این میزان ۶۵ درصد، استفاده از شبکه‌های اجتماعی را گزارش کرده‌اند (سویدو^۱ و همکاران، ۲۰۱۱). این رقم در بازه زمانی مشابه و در میان دانش‌آموزان کشور یونان برابر با ۷۹ درصد گزارش شده است (سایمس^۲ و فلوروس^۳، ۲۰۱۳). این موضوع در مورد دانشجویان نیز صادق است؛ به‌گونه‌ای که زاهد بابلان و همکاران (۱۳۹۳) تأکید دارند؛ امروزه، شبکه‌های اجتماعی جزء جدایی‌ناپذیر زندگی بسیاری از دانشجویان شده‌اند و آنان بخش قابل‌توجهی از وقت خود را در این شبکه‌ها، با هدف سرگرمی و نه فعالیت‌های آموزشی و درسی سپری می‌کنند.

اگرچه شبکه‌های اجتماعی آنلاین می‌توانند در امور آموزشی و افزایش انگیزه‌های یادگیری مورد استفاده قرار گیرند (حمید^۴ و همکاران، ۲۰۱۱) و یا به رشد مهارت‌های مختلف یادگیری از قبیل مهارت یادگیری زبان، مهارت تعامل با فرهنگ‌های مختلف، مهارت پردازش دانش و به‌کارگیری آن در قلمرو زندگی فردی و اجتماعی و نیز ده‌ها مهارت دیگری که جوانان را با نظام نوین جهانی و ضرورت جهانی‌شدن آشنا و سازگار می‌کند، منجر شوند، همه آنها همچون تیغ دو لبه‌ای هستند که ممکن است افراد را تحت تأثیر منفی حضور بیش‌ازحد در این فضا، اتلاف وقت، افت تحصیلی و مجازی شدن بسیاری از الگوهای فکری و رفتاری قرار دهند (باروح^۵، ۲۰۱۲) بر اساس آمارهای منتشر شده از سوی مرکز اسناد انقلاب اسلامی، بیش از ۸۰ درصد از جمعیت ۱ میلیون و ۳۰۰ نفری از دانش‌آموزان شرکت‌کننده در امتحان‌های نهایی سال ۱۳۹۳، با میانگین نمره ۱۲ قبول شده‌اند که برخی از کارشناسان آموزشی سرگرم شدن آنان را در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین دلایل افت تحصیلی این دانش‌آموزان عنوان کرده‌اند (۱۳۹۴)؛ از این رو می‌توان ادعا کرد که شبکه‌های اجتماعی تأثیر غیرقابل‌انکاری در نظام آموزشی دارند و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان را که یکی از شاخص‌های مهم عملکردی نظام آموزشی کشور محسوب می‌شود، تحت تأثیر قرار

-
1. Szwedo	2. Siomos	3. Floros
4. Hamid	5. Baruah	

می‌دهند. از این رو، حضور بیش از حد دانش‌آموزان در شبکه‌های اجتماعی برخاسته و تأثیر سوء آن بر عملکرد تحصیلی^۱، به‌عنوان یکی از دغدغه‌های اصلی والدین در خصوص مسائل آموزشی فرزندانشان مطرح است؛ و این مسئله چگونگی عملکرد تحصیلی فراگیران و بررسی عوامل تأثیرگذار بر آن را به یکی از موضوعات مورد توجه پژوهشگران حوزه تعلیم و تربیت کرده است.

برخی پژوهشگران استفاده بیش از حد دانش‌آموزان از بازی‌های رایانه‌ای را به‌عنوان عامل افت تحصیلی معرفی کرده‌اند (پائول^۲ و همکاران، ۲۰۱۶ و حسینی‌شیروانی و همکاران، ۱۳۹۴)، اما به‌طور مسلم، دامنه بسیار گسترده‌ای از متغیرهای فردی، اجتماعی، خانوادگی و فرهنگی با عملکرد تحصیلی و افت تحصیلی دانش‌آموزان در ارتباط است (آقایوسفی و همکاران، ۱۳۹۴). عواملی همچون کادر آموزشی، وسایل کمک‌آموزشی، مدیریت کلاسی، درآمد والدین، تحصیلات والدین، شغل والدین، انجام تکالیف درسی، علاقه‌مندی فراگیر، شبکه‌های اجتماعی و موارد مشابه دیگر در عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مؤثر هستند. در میان این عوامل، شبکه‌های اجتماعی و جایگاه آنها در عملکرد تحصیلی نیز می‌تواند قابل بررسی باشد.

برخی پژوهشگران معتقدند که با گسترش شبکه‌های اجتماعی مجازی؛ شبکه‌هایی نظیر فیس‌بوک و توییتر و اینستاگرام، در میان همه نسل‌های استفاده‌کننده از اینترنت و بویژه در میان اجتماع دانشجویان به ابزار مهم ارتباطی تبدیل شده‌اند (پائول و همکاران، ۲۰۱۶ و دالستوم^۳ و همکاران، ۲۰۱۱). بر اساس یافته‌های پژوهشی که در میان ۳۰۰۰ دانشجوی در سرتاسر آمریکا انجام گرفت، مشخص شد که ۹۰ درصد دانشجویان از شبکه اجتماعی فیس‌بوک و ۳۷ درصد از توییتر استفاده مداوم می‌کنند (دالستوم و همکاران، ۲۰۱۱). در حال حاضر نیز، مؤسسات آموزشی و دانشگاه‌ها به‌طور روزافزونی، سایت‌های شبکه اجتماعی را برای برقراری ارتباط با دانشجویان فعال و با استعداد به کار می‌گیرند و از این طریق برای آنها متن‌های آموزشی می‌فرستند (پائول و همکاران، ۲۰۱۶). این در حالی است که برخی از پژوهشگران نشان داده‌اند؛ افراط در

1. academic performance

2. Paul

3. Dahlstrom

رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی با روابط با همسالان... ❖ ۱۸۱

استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، تأثیر منفی بر عملکرد آموزشی دانشجویان داشته است (کریشنر^۱ و کارپینسکی^۲، ۲۰۱۰) و همین موضوع شک و تردید زیادی را در میان دانشگاه‌های معتبر درباره مؤثر بودن شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌عنوان یک وسیله آموزشی ایجاد کرده است ضمن اینکه پرسش‌های متعددی نیز در مورد تأثیر این شبکه‌های مجازی بر عملکرد آموزشی دانشجویان مطرح شده است. از این رو، استفاده از شبکه‌های اجتماعی می‌تواند به‌عنوان یکی از عوامل مؤثر بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، به‌شمار آید.

بنابراین، با ظهور و گسترش شبکه‌های اجتماعی، استفاده از این شبکه‌ها جزء جدایی‌ناپذیر زندگی روزمره بسیاری از دانش‌آموزان شده و بر روی بسیاری از جوانب زندگی و بویژه میزان مطالعه و عملکرد تحصیلی آنها تأثیر مستقیم داشته است (کریشنر و کارپینسکی، ۲۰۱۰ و تامپسون^۳ و همکاران، ۲۰۰۸). شبکه‌های اجتماعی توانایی ایجاد تغییرات اساسی و گسترده را در سطح روابط بین فردی و روابط اجتماعی افراد دارند (الیسون^۴ و همکاران، ۲۰۰۹)، اما به همان میزان که فعالیت در این شبکه‌ها سبب شکل‌گیری روابط بین فردی جدید و تسهیل ارتباط با دوستان می‌شود (پمپک و همکاران، ۲۰۰۹) با کاهش زمان مطالعه افراد، موجب اختلال در روند تحصیل نیز می‌گردد (آبرین^۵، ۲۰۱۱). در مورد نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی بر عملکرد تحصیلی، مطالعات مختلفی صورت گرفته که نتایج متفاوت و گاه متناقضی در پی داشته است. نتایج برخی پژوهش‌ها، حاکی از نبود ارتباط بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و عملکرد تحصیلی است (کولک^۶ و ساندرز^۷، ۲۰۰۸؛ کارلرا^۸ و مانامی^۹، ۲۰۱۳ و رستمی‌نژاد و شوکتی‌راد، ۱۳۹۵). برخی دیگر از پژوهش‌ها (کریشنر و کارپینسکی، ۲۰۱۰؛ آبرین، ۲۰۱۱؛ پاور^{۱۰}، ۲۰۱۲؛ جوادی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۱، حسن‌زاده و

-
1. Kirschner	2. Karpinski	3. Thompson
4. Ellison	5. O'Brien	6. Kolek
7. Suanders	8. Kalra	9. Manani
10. Power		

همکاران، ۱۳۹۱) نیز گزارش داده‌اند که استفاده‌کنندگان از شبکه‌های اجتماعی مجازی به مراتب معدل کل پایین‌تر و ساعت مطالعه کمتری نسبت به افرادی که از شبکه‌های اجتماعی استفاده نمی‌کردند، داشته‌اند.

نتایج متناقض در مورد رابطه شبکه‌های اجتماعی بر عملکرد تحصیلی نشان‌دهنده این واقعیت است که عملکرد تحصیلی تحت تأثیر عوامل متعددی قرار دارد. از طرفی بنا بر دلایل مختلف از جمله دلایل فرهنگی (حسن‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱)، ممکن است تأثیر شبکه‌های اجتماعی در یک جامعه، مثبت و در جامعه‌ای دیگر منفی یا خنثی باشد. همچنین پژوهشگران در مطالعات خود بر روی شبکه‌های اجتماعی نشان داده‌اند که روابط با همسالان نیز می‌تواند به‌طور گسترده‌ای تحت تأثیر میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی قرار گیرد (لی^۱ و بونک^۲، ۲۰۱۶؛ بونک و خو^۳، ۲۰۱۴؛ چابرا^۴ و شارما^۵، ۲۰۱۳؛ اسکات^۶، ۲۰۱۳؛ خو و کوویه^۷، ۲۰۱۱؛ خو و فورت^۸، ۲۰۱۱، کیم^۹، ۲۰۱۱؛ هاین^{۱۰} و بک^{۱۱}، ۲۰۰۸ و کیم، ۲۰۰۸). بر اساس نظر کاترل^{۱۲} (۱۹۹۲)، دل‌بستگی شیوه‌ای است که برای مفهوم‌سازی و سنجش کیفیت روابط دوگانه به کار می‌رود. بر اساس نظریه دل‌بستگی، فرض شده است مراقب اولیه کودک که پیوند دل‌بستگی با او صورت می‌گیرد، مادر است و عقیده رایج بر این است که کیفیت دل‌بستگی، بر بسیاری از ابعاد زندگی کودکان اثرات درازمدت دارد (بورگس^{۱۳} و همکاران، ۲۰۰۳). با وجود این، میزان رابطه با دوستان صمیمی در اواخر کودکی و اوایل نوجوانی و جوانی که سازگاری را تحت تأثیر قرار می‌دهد به‌طور کامل بررسی نشده است و اطلاعات کمتری در مورد آن مشاهده می‌شود (کلمن^{۱۴}، ۲۰۰۳ به نقل از لی و بونک، ۲۰۱۶). معمولاً عقیده بر این است که رابطه با والدین و دوستان، هر دو در میزان استفاده نوجوانان از

-
1. Lee	2. Bonk	3. Khoo
4. Chhabra	4. Sharma	6. Scott
7. Cowie	8. Forret	9. Kim
10. Hain	11. Back	12. Cottrell
13. Burgess	14. Kolmen	

رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی با روابط با همسالان ... ❖ ۱۸۳

شبکه‌های اجتماعی نقش مهمی را ایفا می‌کنند. هرچند اکثر پژوهش‌های صورت گرفته در این زمینه از ترسیم رابطه علی ناتوان بوده‌اند و شیوه بخصوصی که در آن روابط گوناگون دل‌بستگی بر ابعاد مختلفی از میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی نوجوانان مؤثر باشد روشن نشده است (اسکات، ۲۰۱۳). حال این سؤال مطرح می‌شود که در نوجوانی و جوانی، روابط با همسالان چگونه تحت تأثیر میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی قرار می‌گیرد. مفهوم رابطه و دل‌بستگی از عناصر متعددی مانند اعتماد متقابل، کیفیت ارتباط و بی‌اعتنایی هیجانی (بیگانگی) تشکیل شده است که جنبه‌های عاطفی، شناختی و رفتاری ارتباط بین فرزندان با والدین و همسالانشان را ارزیابی می‌کند، به طوری که عنصر اعتماد متقابل، احساس امنیت افراد را در میزان پاسخ‌دهی والدین و همسالان نسبت به نیازهای هیجانی آنها، عنصر کیفیت ارتباط، کمیت و کیفیت ارتباط کلامی و عنصر بیگانگی، احساسات بی‌اعتنایی هیجانی و انزوا را نشان می‌دهد (آرمسدن^۱ و گرینبرگ^۲، ۱۹۸۷). بر این اساس، پژوهشگران متعددی در حوزه روان‌شناسی به بررسی تعامل و ارتباط همسالان در شبکه‌های اجتماعی پرداخته‌اند.

وانتزل^۳ و واتکینز^۴ (۲۰۰۲) معتقدند که روابط با همسالان به‌عنوان پذیرش یا جایگاه همسالان در یک گروه از همسالان در ارتباط با موفقیت‌های تحصیلی و انگیزه یادگیری مورد مطالعه قرار گرفته است و درک دانشجویان از روابطشان با همسالان می‌تواند یک شاخص مبنایی برای انگیزه باشد. از این رو، لی و بونک (۲۰۱۶) نیز استدلال می‌کنند که روابط خوب با همسالان، می‌تواند حمایت اجتماعی و حس تعلق اجتماعی و غنی‌تری به بار آورد. به‌طور خلاصه، روابط همسالان از طریق انگیزه و حمایت عاطفی به‌طور غیرمستقیم به عملکرد تحصیلی کمک می‌کند. همچنین نکته غالب در این اثر، این یافته لی و بونک (۲۰۱۶) است که دانشجویان برخوردار از احساس وحدت (اشتراک) قوی‌تر، به‌احتمال، سرسختی بیشتری در یادگیری دارند تا دانشجویانی که احساس وحدت ندارند و یا احساس تنفر و بی‌اعتنایی می‌کنند. ایجاد این روابط در

1. Armsden
2. Greenberg
3. Wentzel
4. Watkins

میان همسالان می‌تواند انگیزه را در محیط‌های یادگیری آنلاین افزایش دهد همان‌طور که این مسئله در مشارکت یادگیرنده و در کل در لذت یادگیری نیز دیده می‌شود (بونک و خو، ۲۰۱۴؛ خو، ۲۰۱۰، خو و کوویه، ۲۰۱۱).

با توجه به پیشینه پژوهشی موجود و از آنجا که استفاده از شبکه‌های اجتماعی می‌تواند بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان و کیفیت رابطه با همسالان اثر داشته باشد، ضرورت توجه به این متغیرها در مطالعه نقش میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی در عملکرد تحصیلی و نوع روابط جامعه دانش‌آموزی با همسالانشان احساس می‌شود. بر اساس بررسی‌های به عمل آمده در پژوهش‌های پیشین، تاکنون پژوهشی که متغیرهای مورد نظر را با هم در الگویی مورد بررسی قرار داده باشد، انجام نشده است؛ بنابراین، این پژوهش متغیرهای عملکرد تحصیلی، رابطه همسالان و استفاده از شبکه‌های اجتماعی را مورد توجه قرار می‌دهد و سؤالی که به آن پاسخ داده می‌شود این است که آیا بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی با روابط با همسالان و عملکرد تحصیلی در دانش‌آموزان سال سوم دوره متوسطه اول منطقه ۲ شهر تهران رابطه وجود دارد؟ به‌طور کلی، با توجه به آنچه گفته شد، پژوهش حاضر در پی آن بوده است که به پرسش‌های زیر پاسخ دهد:

۱. آیا بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و سطح ارتباط با همسالان در دانش‌آموزان سال سوم متوسطه اول رابطه وجود دارد؟
۲. آیا بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان سال سوم متوسطه اول رابطه وجود دارد؟
۳. آیا بین سطح روابط با همسالان و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان سال سوم متوسطه اول رابطه وجود دارد؟

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، توصیفی و کاربردی، از نظر داده‌ها، کمی و از نظر روش، همبستگی بوده است. جامعه آماری مورد مطالعه، کلیه دانش‌آموزان پسر سال سوم

رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی با روابط با همسالان ... ❖ ۱۸۵

متوسطه اول دولتی منطقه ۲ آموزش و پرورش شهر تهران بوده است. این منطقه در سال تحصیلی ۱۳۹۵-۱۳۹۶ دارای ۳۰ دبیرستان پسرانه با حدود ۱۷۰۰ دانش‌آموز بوده است. برای تعیین حجم نمونه از جدول انتخاب حجم نمونه کرجسی و مورگان استفاده شده است. طبق این جدول، چنانچه حجم جامعه ۱۷۰۰ نفر باشد ۱۵۰ نفر کافی است (سعدی‌پور، ۱۳۹۳). به منظور دستیابی به اطلاعات پایاتر و معرف‌تر، همچنین کاهش خطای نمونه‌گیری، حجم نمونه به ۱۷۰ نفر افزایش یافت و در نهایت ۸ پرسشنامه به دلیل مخدوش بودن، از تحلیل کنار گذاشته شد؛ از این رو، تعداد مشارکت‌کننده به ۱۶۲ نفر رسید. در این پژوهش، از نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای استفاده شده و با استفاده از این روش، مدرسه (دبیرستان) به عنوان واحد نمونه‌گیری در نظر گرفته شده است؛ به این صورت که از مجموع ۳۰ دبیرستان این منطقه، با روش تصادفی ساده، ابتدا ۵ دبیرستان انتخاب و سپس از هر دبیرستان انتخاب شده، ۳۴ نفر دانش‌آموز به عنوان مشارکت‌کننده انتخاب شده‌اند.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات

پرسشنامه محقق‌ساخته میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی

به منظور بررسی میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و عملکرد تحصیلی، از پرسشنامه ۱۱ سؤالی که از سوی سلیمانی (۱۳۹۴)، برای همین منظور ساخته شده بود، استفاده شد. ضریب همسانی درونی این پرسشنامه در پژوهش سلیمانی (۱۳۹۴)، ۰/۸۸ به دست آمده است. در بررسی مقدماتی پایایی این مقیاس برای استفاده از آن در پژوهش، این مقیاس روی ۱۲۸ آزمودنی اجرا شده و پایایی این ابزار، با روش بازآزمایی برابر با ۰/۸۹ و همسانی درونی آن را با ضریب آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۷، به دست آمده است. همچنین، روایی سازه ۰/۷۷ و روایی همزمان ۰/۷۶ برای این پرسشنامه به دست آمده است. در مجموع، روایی و پایایی مطلوبی برای این پرسشنامه گزارش شده است.

پرسشنامه ارتباط نوجوانان با همسالان

همچنین، در این پژوهش، برای سنجش متغیر سطح ارتباط با همسالان، از سیاهه ارتباط با همسالان که از سوی آرمسدن و گرینبرگ (۱۹۸۷) و به منظور ارزیابی تصور نوجوانان در مورد ابعاد مثبت و منفی عاطفی/شناختی رابطه با دوستان صمیمی‌شان، بر پایه نظریه دل‌یستگی بالبی ساخته شده، استفاده شده است. این آزمون دارای سه زیر مقیاس: میزان اعتماد متقابل، کیفیت رابطه و میزان خصومت و احساس بیگانگی است که در این پژوهش، تنها از مقیاس اعتماد متقابل و کیفیت رابطه استفاده شده است. هرچه نمره فرد در بُعد اعتماد و ارتباط بیشتر باشد، رابطه وی با همسالان خود کیفیت بالاتری دارد. این آزمون دارای ۲۵ سوال و قابل استفاده برای رده سنی ۱۲ تا ۲۰ سال است؛ اما در پژوهش حاضر تنها از ۱۶ سؤال مربوط به دو مقیاس اعتماد و رابطه استفاده شده است. پایایی بازآزمایی مقیاس در فاصله ۳ هفته بر روی نمونه‌ای شامل ۱۲۷ نوجوان ۱۸ تا ۲۰ ساله برای مقیاس ارتباط با همسالان ۰/۸۶ بوده است. ضریب آلفای کرونباخ این مقیاس نیز ۰/۹۲ گزارش شده است (آرمسدن و گرینبرگ، ۱۹۸۷). ثبات درونی این آزمون را پیش از این در ایران، نصرتی (۱۳۸۳) و افشاریان (۱۳۹۳)، تأیید کرده‌اند. در پژوهش نصرتی، ضریب همسانی درونی مقیاس برابر با آلفای ۰/۹۲ به دست آمده است. در پژوهش افشاریان نیز، ضریب همسانی درونی مقیاس برابر با آلفای ۰/۸۹ و برای زیرمقیاس رابطه با همسالان و اعتماد به همسالان به ترتیب ۰/۸۴ و ۰/۸۵ گزارش شده است. در این پژوهش نیز ضریب همسانی درونی این مقیاس برابر با آلفای ۰/۹۵ و برای زیرمقیاس رابطه با همسالان و اعتماد به همسالان به ترتیب ۰/۹۳ و ۰/۹۱ به دست آمد.

عملکرد تحصیلی

در پژوهش حاضر به منظور سنجش عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، معدل ترم گذشته آنها در نظر گرفته شده است.

یافته‌های پژوهش

جدول ۱ فراوانی و درصد افراد نمونه را برحسب «انگیزه استفاده از شبکه‌های اجتماعی» پاسخگویان نشان می‌دهد. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، ۶۰ نفر (۳۷/۱ درصد) از دانش‌آموزان با هدف انجام تکالیف درسی از شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند. این در حالی است که ۲۱ نفر (۱۳ درصد) از آزمودنی‌ها با هدف دوست‌یابی و ایجاد رابطه با دیگران از شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند. در این بین ۷۳ نفر (۴۵ درصد) از دانش‌آموزان مورد مطالعه نیز با هدف کسب سرگرمی به استفاده از شبکه‌های اجتماعی مشغول‌اند و تنها ۸ نفر (۴/۹ درصد) از آزمودنی‌ها در پی کسب اخبار و اطلاعات از شبکه‌های اجتماعی هستند.

جدول ۱. فراوانی برحسب انگیزه استفاده از شبکه‌های اجتماعی

ردیف	انگیزه استفاده از شبکه‌های اجتماعی	فراوانی	درصد
۱	ارتباط و دوست‌یابی	۲۱	۱۳
۲	کسب اطلاعات و اخبار	۸	۴/۹
۳	سرگرمی	۷۳	۴۵
۴	انجام تکالیف درسی	۶۰	۳۷/۱
	جمع کل	۱۶۲	۱۰۰

برای پاسخ به پرسش اول پژوهش از آزمون همبستگی و تحلیل رگرسیون استفاده شده است. نتایج در جدول ۲ آمده است.

یافته‌ها نشان می‌دهد که بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و سطح ارتباط با همسالان در هر دو بُعد، رابطه معکوس و معنادار وجود دارد. سطوح معناداری رابطه نشان می‌دهد که فرضیه وجود رابطه بین دو متغیر، با اطمینان ۹۹ درصد تأیید می‌شود. همچنین، ضرایب $-۰/۴۲۴$ ، $-۰/۴۶۹$ و $-۰/۴۵۴$ حاکی از آن است که بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و متغیر وابسته در هر کدام از سطوح رابطه و اعتماد به

همسالان به همین میزان و به‌طور منفی همبستگی وجود دارد. همچنین نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی قدرت پیش‌بینی ارتباط با همسالان را دارد. مقادیر $R^2 = 0/207$ ، $0/220$ ، $0/180$ نشان می‌دهد که متغیر میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی توانسته است، به ترتیب ۱۸، ۲۲ و ۲۰٫۷ درصد از واریانس متغیر وابسته را در بُعد رابطه و اعتماد به همسالان پیش‌بینی کند. ضرایب بتا نیز جهت منفی و رابطه معکوس بین متغیرها را نشان می‌دهد. ضرایب $-0/042$ ، $-0/043$ ، $-0/085$ ، نشان می‌دهد که به ازای هر واحد افزایش در متغیر پیش‌بین (میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی)، به ترتیب $-0/042$ ، $-0/043$ و $-0/085$ واحد از متغیر ملاک (ارتباط با همسالان) و هر دو مؤلفه آن، کاسته می‌شود. با توجه به مقادیر $T = -6/454$ ، $-6/720$ ، $-5/920$ ، $F = 41/650$ ، $45/164$ ، $35/045$ و $Sig = 0/001$ ، $0/001$ ، $0/001$ رابطه مشاهده شده بین متغیرها در سطح ۹۹ درصد معنادار است. از این رو فرضیه بالا تأیید می‌شود.

جدول ۲. آزمون همبستگی و تحلیل رگرسیون متغیر میزان استفاده از شبکه‌های

اجتماعی با سطح ارتباط با همسالان

نام متغیر	R	R ²	R ² Ad	Std. Error	a	B	Beta	T	F	Sig
رابطه با همسالان	-0/424	0/180	0/175	5/789	34/206	-0/042	-0/424	-5/920	35/045	0/001
اعتماد به همسالان	-0/469	0/220	0/215	5/202	33/886	-0/043	-0/469	-6/720	45/164	0/001
کیفیت ارتباط با همسالان	-0/454	0/207	0/202	10/728	68/091	-0/085	-0/454	-6/454	41/650	0/001

رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی با روابط با همسالان ... ❖ ۱۸۹

برای پاسخ به پرسش دوم پژوهش از آزمون همبستگی و تحلیل رگرسیون استفاده شده است. نتایج در جدول ۳ آمده است.

اطلاعات موجود در جدول ۳ نشان می‌دهد که بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، رابطه منفی و معنادار وجود دارد. سطوح معناداری رابطه نشان می‌دهد که فرضیه وجود رابطه بین دو متغیر، با اطمینان بیش از ۹۹ درصد تأیید می‌شود. به عبارت دیگر، ضریب $-0/817$ یعنی هرچه دانش‌آموزان مدت‌زمان بیشتری از شبکه‌های اجتماعی استفاده کنند، عملکرد تحصیلی پایین‌تری خواهند داشت. از این رو، می‌توان گفت که هر چه بر میزان استفاده دانش‌آموزان از شبکه‌های اجتماعی افزوده می‌شود، عملکرد تحصیلی آنان کاهش می‌یابد و برعکس، هر چه از میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی کاسته می‌شود، عملکرد تحصیلی به‌طور قابل‌ملاحظه‌ای افزایش می‌یابد؛ بنابراین بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.

همچنین نتایج تحلیل رگرسیون حاکی از آن است که میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی قدرت پیش‌بینی عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان را دارد. مقدار $R^2=0/668$ نشان می‌دهد که متغیر میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی توانسته است، $66/8$ درصد از واریانس متغیر وابسته (عملکرد تحصیلی) را تبیین کند. ضریب بتا نیز جهت منفی و رابطه معکوس بین متغیرها را نشان می‌دهد. ضریب $B=-0/020$ نشان می‌دهد که به ازای هر واحد افزایش در متغیر مستقل (میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی)، مقدار $-0/020$ ، واحد به متغیر وابسته (عملکرد تحصیلی)، افزوده می‌شود. با توجه به مقادیر $T=-17/935$ ، $F=321/663$ و $Sig=0/001$ رابطه مشاهده شده بین متغیرها در سطح ۹۹ درصد اطمینان معنادار است. از این رو، فرضیه فوق تأیید می‌شود.

جدول ۳. آزمون همبستگی و تحلیل رگرسیون متغیر میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و عملکرد تحصیلی

نام متغیر	R	R ²	R ² Ad	Std. Error	a	B	Beta	T	F	Sig
میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی	۰/۸۱۷	۰/۶۶۸	۰/۶۶۶	۰/۹۳۰	۷/۹۱۱	-۰/۰۲۰	-۰/۸۱۷	-۱۷/۹۲۵	۳۳۱/۶۶۳	۰/۰۰۰

برای پاسخ به پرسش سوم پژوهش از آزمون همبستگی و تحلیل رگرسیون استفاده شد. نتایج در جدول ۴ گزارش شده است.

اطلاعات موجود در جدول ۴، نشان می‌دهد که بین روابط با همسالان و هر دو بُعد آن و عملکرد تحصیلی، رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. سطوح معناداری رابطه نشان می‌دهد که فرضیه وجود رابطه بین دو متغیر، با اطمینان بیش از ۹۹ درصد تأیید می‌شود. برای مثال، ضریب ۰/۶۲۰ یعنی هرچه دانش‌آموز، کیفیت ارتباطی مطلوب‌تری با همسالان خود داشته باشد، عملکرد تحصیلی‌اش نیز سیر صعودی خواهد یافت. به عبارت دیگر، هرچه بر میزان سطح روابط با همسالان افزوده گردد، بر عملکرد تحصیلی آنان نیز افزوده خواهد شد و برعکس، هر چه از میزان سطح روابط افراد با همسالان کاسته شود، عملکرد تحصیلی نیز کاهش می‌یابد؛ بنابراین، بین ارتباط با همسالان و عملکرد تحصیلی رابطه وجود دارد. همچنین نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که سطح روابط با همسالان قدرت پیش‌بینی عملکرد تحصیلی را دارد. مقادیر $R^2 = 0/328$ ، $0/418$ ، $0/385$ نشان می‌دهد که متغیر رابطه با همسالان، اعتماد به همسالان و ارتباط با همسالان توانسته است، به ترتیب $32/8$ ، $41/8$ و $38/5$ درصد از واریانس متغیر ملاک (عملکرد تحصیلی) را پیش‌بینی کند. ضرایب بتا نیز جهت مثبت و رابطه مستقیم بین متغیرها را نشان می‌دهد. ضرایب $0/145$ ، $0/177$ ، $0/083$ ، $B=$ حاکی

رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی با روابط با همسالان... ❖ ۱۹۱

از آن است که به ازای هر واحد افزایش در متغیر پیش‌بین (سطح روابط با همسالان)، به ترتیب ۰/۱۴۵، ۰/۱۷۷، ۰/۰۸۳ واحد به متغیر ملاک (عملکرد تحصیلی)، افزوده می‌شود. با توجه به مقادیر ۸/۸۲۸، ۱۰/۷۲۵، ۹/۹۹۸، $T=۹۷/۹۳۳$ ، $F=۹۹/۹۵۶$ و $Sig=۰/۰۰۱$ در تمامی سطوح، رابطه مشاهده شده بین متغیرها در سطح ۹۹ درصد معنادار است. از این رو، فرضیه فوق تأیید می‌شود.

جدول ۴. آزمون همبستگی و تحلیل رگرسیون متغیر سطح روابط با همسالان و عملکرد تحصیلی

نام متغیر	R	R ²	R ² Ad	Std. Error	a	B	Beta	T	F	Sig
رابطه با همسالان	۰/۵۷۲	۰/۳۲۸	۰/۳۲۳	۱/۳۲۳	۱۲/۶۰۳	۰/۱۴۵	۰/۵۷۲	۸/۸۲۸	۷۷/۹۳۳	۰/۰۰۱
اعتماد به همسالان	۰/۶۴۷	۰/۴۱۸	۰/۴۱۵	۱/۲۳۱	۱۱/۷۸۸	۰/۱۷۷	۰/۶۴۷	۱۰/۷۲۵	۱۱۵/۰۳۳	۰/۰۰۱
ارتباط با همسالان	۰/۶۲۰	۰/۳۸۵	۰/۳۸۱	۱/۲۶۶	۱۲/۰۴۶	۰/۰۸۳	۰/۶۲۰	۹/۹۹۸	۹۹/۹۵۶	۰/۰۰۱

به منظور آزمون مدل پژوهش، از آماره تحلیل رگرسیون چندمتغیره به روش گام به گام استفاده شد تا مشخص شود کدام دسته از متغیرها به طور تقریباً دقیق، رفتار آزمودنی‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهند. نتایج در جدول ۵ گزارش شده است. جدول ۵ نشان می‌دهد، از میان متغیرهایی که وارد معادله رگرسیون چندمتغیره شده‌اند، دو متغیر در این معادله باقی مانده‌اند که به ترتیب عبارت‌اند از: میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و اعتماد به همسالان. بیشترین تأثیر بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مورد بررسی، مربوط به تأثیر متغیر میزان استفاده آنها از شبکه‌های اجتماعی بوده است. پس از این متغیر، متغیر اعتماد به همسالان، اثری معناداری در افزایش میزان تبیین متغیر

ملاک داشته است و در نهایت مدل رگرسیونی، ۷۵/۷ درصد از تغییرات عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان را در پژوهش حاضر پیش‌بینی کرده است.

جدول ۵. عناصر اصلی تحلیل چندمتغیره به روش گام‌به‌گام برای پیش‌بینی متغیر وابسته (عملکرد تحصیلی)

مرحله	نام متغیر	R	R ²	B	Beta	T	Sig
اول	میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی	۰/۸۱۷	۰/۶۶۸	-۰/۱۶	-۰/۶۵۹	-۱۴/۸۷۳	۰/۰۰۰
دوم	اعتماد به همسالان	۰/۸۷۰	۰/۷۵۷	۰/۰۹۲	۰/۳۳۸	۷/۶۲۲	۰/۰۰۰

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف بررسی رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی با روابط با همسالان و عملکرد تحصیلی در دانش‌آموزان سال سوم دوره متوسطه اول منطقه ۲ شهر تهران انجام شده است. نتایج نشان می‌دهد که میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و سطح روابط با همسالان، هر دو در پیش‌بینی عملکرد تحصیلی نقش دارند.

در پژوهش حاضر، رابطه با همسالان و اعتماد به همسالان به‌عنوان شاخص‌هایی برای سنجش متغیر ترکیبی «سطح ارتباط با همسالان» در نظر گرفته شده و تأکید بر کیفیت رابطه با همسالان در مطالعه عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، آن را از سایر پژوهش‌ها در این حوزه متمایز ساخته است. از این رو به نظر می‌رسد که بررسی سطح روابط با همسالان با مؤلفه‌هایی همچون اعتماد متقابل و ارتباط متقابل که به‌عنوان مؤلفه‌های تأثیرگذار در ایجاد برقراری روابط پایای اجتماعی در دوره نوجوانی شناخته شده‌اند، بهتر می‌توانست هدف پژوهش حاضر را در بررسی رابطه میان سطوح ارتباط با همسالان در دانش‌آموزان با عملکرد تحصیلی، تأمین کند.

نتایج همچنین حاکی از آن است که میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی، با سطح ارتباط با همسالان در هر دو بُعد رابطه منفی و معناداری دارد و رابطه آنها در سطح

رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی با روابط با همسالان ... ❖ ۱۹۳

۹۹ درصد اطمینان معنی‌دار است. به این معنی که هرچه فرد از شبکه‌های اجتماعی بیشتر استفاده می‌کند، ارتباط و اعتمادش به همسالان کمرنگ‌تر می‌شود و در نتیجه کیفیت و سطح روابطش با همسالان ضعیف‌تر خواهد شد. البته این یافته با یافته‌های لی و بونک، ۲۰۱۶؛ بونک و خو، ۲۰۱۴؛ خو، ۲۰۱۰ و خو و کوویه، ۲۰۱۱ همخوانی ندارد؛ اما در تبیین آن می‌توان گفت که به نظر می‌رسد دلایل فرهنگی، کاستی در سواد رسانه‌ای در ایران و بویژه عدم راهنمایی صحیح معلمان و تبیین مسئله به‌کارگیری شبکه‌های اجتماعی جدید در این زمینه، دلیل این ناهمخوانی منطقی با یافته‌های پژوهشی پیشین بوده است.

همچنین، نتایج نشان می‌دهد که سطح روابط با همسالان و هر دو بُعد آن، پیش‌بینی‌کننده مستقیم و معنادار عملکرد تحصیلی هستند. به‌عبارت دیگر، رابطه با همسالان به‌عنوان یک پیش‌بینی‌کننده مهم در عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان شناخته می‌شود؛ به‌طوری که رابطه مثبت میان همسال-نوجوان، شامل اعتماد و ارتباط، با عملکرد تحصیلی رابطه مثبت و معناداری را نشان می‌دهد؛ بنابراین سطوح بالای رابطه با همسالان (ارتباط و اعتماد) منجر به افزایش عملکرد تحصیلی در بین آزمودنی‌های این پژوهش شده است. این یافته همسو با پژوهش‌های لی و بونک (۲۰۱۶)، بونک و خو (۲۰۱۴)، اسکات (۲۰۱۳)، چابرا و شارما (۲۰۱۳)، خو (۲۰۱۰) و خو و کوویه (۲۰۱۱) بوده است.

در تبیین این یافته‌ها باید گفت که شخصیت کامل هر انسانی، در شیوه دوست داشتن وی نمایان می‌شود. رابطه با همسالان در چرخه‌های زندگی از مادر به نزدیکان و سرانجام به گروه‌های دیگر تسری می‌یابد و به‌صورت عاملی مهم در ساختن به شخصیت کودک درمی‌آید؛ بنابراین رابطه با همسالان و پیامدهای عاطفی آن در سرتاسر زندگی، همواره حاضر و فعال است و به این ترتیب روابط عاطفی یک فرد در سراسر زندگی به چگونگی توحید یافتگی رفتار ارتباط با همسالان در چارچوب شخصیت وی وابسته است و می‌تواند تأثیر مهمی بر تحول شخصیت داشته باشد؛ بنابراین می‌توان

گفت که سطوح بالای روابط با همسالان می‌تواند موجب افزایش جهت‌گیری مثبت و بادوام در روابط اجتماعی شود و این امر خود را در سطوح مختلف اجتماعی شدن نشان می‌دهد. روابط گرم و صمیمی با همسالان موجب می‌شود که افراد احساس نزدیکی و صمیمیت بیشتری با یکدیگر داشته باشند و در امور مختلف از جمله مسائل تحصیلی از یکدیگر حمایت کنند.

متغیر بعدی مورد بحث در این پژوهش، رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی با عملکرد تحصیلی بوده است. نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون نشان داد که میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی با عملکرد تحصیلی رابطه منفی و معناداری دارد. به این معنی که افزایش میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی از سوی دانش‌آموزان منجر به کاهش عملکرد تحصیلی آنها شده است؛ بنابراین، نتایج به دست آمده از بررسی رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و عملکرد تحصیلی در این پژوهش برخلاف برخی پژوهش‌های پیشین (کولک و ساندرز، ۲۰۰۸؛ کارلرا و مانامی، ۲۰۱۳ و رستمی‌نژاد و شوکتی‌راد، ۱۳۹۵) و مطابق با پژوهش‌های کریشنر و کارپینسکی، ۲۰۱۰؛ پاور، ۲۰۱۲؛ جوادی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۱ و حسن‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱، رابطه بین این دو متغیر را تأیید می‌کند. به عبارت دیگر، افزایش سیر و سلوک دانش‌آموزان در شبکه‌های اجتماعی مجازی، موجب افت تحصیلی آنها شده است. این نتیجه را شاید بتوان با توجه به بافت اجتماعی فرهنگی جامعه ایرانی توجیه کرد؛ به این معنی که شرایط در حال گذار و نهادینه نشدن الزامات رفتاری و فرهنگ استفاده از فناوری‌های نوین ارتباطی همچنین نقص در سواد رسانه‌ای آزمودنی‌ها در استفاده بهینه از این ابزارهای ارتباطی، موجب کاهش عملکرد تحصیلی آنها شده است.

از جمله محدودیت‌های این تحقیق تأکید پژوهشگر بر متغیرهای میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و سطح روابط با همسالان بود؛ در حالی که به طور قطع، متغیرهای دیگری (همچون: کادر آموزشی، وسایل کمک‌آموزشی، مدیریت کلاسی، درآمد والدین، تحصیلات والدین، شغل والدین، انجام تکالیف درسی، علاقه‌مندی فراگیر و موارد

رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی با روابط با همسالان... ❖ ۱۹۵

مشابه دیگر) نیز می‌توانند تبیین‌گر عملکرد تحصیلی باشند، هرچند بررسی آن نیازمند پژوهش‌های گسترده‌تر و جامع‌تر است.

با توجه به محدودیت تعمیم نتایج این پژوهش (بوژه در خصوص نمونه تحقیق که منطقه ۲ شهر تهران بوده است) پیشنهاد می‌شود که مطالعات طولی با حجم نمونه‌های بزرگ در سایر مناطق شهر تهران و دیگر شهرهای ایران صورت گیرد تا با دقت بیشتری بتوان نتایج به دست آمده را به سایر جمعیت‌ها تعمیم داد.

منابع

- آقایوسفی، علیرضا؛ سراوانی، شهرزاد؛ زراعتی، رقیه؛ فاطمه‌السادات، رازقی و سعیدپور، عبدل. (۱۳۹۴). پیش‌بینی عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان بر اساس سبک‌های دل‌بستگی و سطوح مختلف سازگاری. *مجله روان‌پزشکی و روان‌شناسی بالینی ایران*، ۲۱ (۴)، صص ۳۰۸-۳۱۶.
- افشاریان، ندا. (۱۳۹۳). ارتباط کیفیت دل‌بستگی با رفتارهای خرابکارانه بر مبنای نظریه بیگانگی روانی ملوین سیمن در دانش‌آموزان دبیرستانی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی تهران.
- جوادی‌نیا، علیرضا و همکاران. (۱۳۹۲). الگوی استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بیرجند. *طب و تزکیه*، ۲۲ (۲)، صص ۴۴-۳۹.
- حسن‌زاده، رمضان؛ بیدختی، عاطفه؛ رضایی، عباس و رهایی، فاطمه. (۱۳۹۱). رابطه اعتیاد به اینترنت با پیشرفت تحصیلی و ویژگی‌های شخصیتی فراگیران. *فصلنامه فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی*، ۳ (۱)، صص ۱۰۷-۹۵.
- حسینی‌شیروانی، میرسعید؛ حاجی‌خانیا، سمانه و حاجی‌خانیا، سارا. (۱۳۹۴). رابطه استفاده از بازی‌های رایانه‌ای با وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر بابل. *فصلنامه فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی*، ۵ (۳)، صص ۱۳۷-۱۲۳.

- خدایاری، کلثوم؛ دانشورحسینی، فاطمه و سعیدی، حمیده. (۱۳۹۳). میزان و نوع استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی: مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه آزاد مشهد. فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی، ۲۱ (۱)، صص ۱۹۲-۱۶۷.
- رستمی‌نژاد، محمدعلی و شوکتی‌راد، احمدرضا. (۱۳۹۵). پیش‌بینی عضویت در شبکه‌های مجازی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان بر اساس سبک‌های فرزندپروری و سازگاری. فصلنامه روان‌شناسی کاربردی، ۱۰ (۲)، صص ۲۰۸-۱۹۳.
- زاهد بابلان، عادل؛ معینی‌کیا، مهدی؛ خالق‌خواه، علی و آریانی، ابراهیم. (۱۳۹۳). اهمیت و ضرورت شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌عنوان ابزاری برای آموزش و یادگیری. مجموعه مقالات همایش ملی مهندسی رایانه و مدیریت فناوری اطلاعات. تهران، ۸ خردادماه ۱۳۹۳، صص ۱-۱۰.
- سعدی‌پور، اسماعیل. (۱۳۹۳). روش‌های تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی. جلد اول، تهران: دوران.
- سعدی‌پور، اسماعیل و همکاران. (۱۳۹۰). اثرسنجی در حوزه رسانه با تأکید بر تلویزیون. تهران: مرکز تحقیقات صداوسیما جمهوری اسلامی ایران.
- سلیمانی، مجید. (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی تلفن همراه با اهمال‌کاری تحصیلی، احساس تنهایی و سلامت روان در دانش‌آموزان پسر سوم دبیرستان شهر قم. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی تهران.
- فیروزآبادی، ابوالحسن. (۱۳۹۴). سخنرانی در همایش شبکه‌های اجتماعی مجازی: فرصت‌ها و تهدیدها. بازبایی شده از: سایت خبری تابناک، پنجم دی‌ماه.
- مرکز اسناد انقلاب اسلامی. (۱۳۹۴). تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر افت تحصیلی دانش‌آموزان. بازبایی شده از: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی با روابط با همسالان... ❖ ۱۹۷

مش، اس گوستاو و تلمود، ایلان. (۱۳۹۳). نوجوان دیجیتال، دنیای اجتماعی نوجوانان در عصر اطلاعات (ترجمه اسماعیل سعدی‌پور و مینا آذرنوش). تهران: رشد.

نجفی، حامد. (۱۳۹۳). نفوذ شبکه‌های اجتماعی میان دانش‌آموزان. بازیابی شده از: روزنامه وطن امروز.

نصرتی، محمد صالح. (۱۳۸۳). بررسی تحولی رابطه پایگاه‌های هویت با میزان دل‌بستگی در نوجوانان پسر (۱۴، ۱۶ و ۱۸ ساله) شهرستان کامیاران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی تهران.

Armsden, GC. & Greenberg, MT. (1987). The Inventory of Parent and Peer Attachment; Individual Differences and Their Relationship to Psychological Well-Being In Adolescence. **J Youth Adolesc**; Vol. 16.

Baruah, T. D. (2012). Effectiveness of Social Media as a tool of Communication and its Potential for Technology Enabled Connections: A Micro-Level Study. International. **Journal of Scientific and Research Publications**, Vol. 2, No. 5, Pp. 1-10.

Bonk, C.J. & Khoo, E. (2014). **Adding Some TEC-VARIETY:** Activities for Motivating and Retaining Learners Online. Open World Books.com and Amazon Create Space Retrieved from: <http://www.tec-variety.com>

Burgess, KB.; Marshall, PJ.; Rubin, KH. & Fox, NA. (2003). Infant Attachment and Temperament As Predictors of Subsequent Externalizing Problems and Cardiac Physiology. **J Child Psychol Psychiatry**, Vol. 44, Pp. 819-831.

- Cepe, M. (2014). **The Effect of Facebook use, Self-Discipline and Parenting Styles on The Academic Achievement of High School And University Students**. A Thesis submitted In Partial Fulfilment of the Requirements For The Degree of Master of Arts in Psychology.
- Chhabra, R. & Sharma, V. (2013). Applications of Blogging in Problem Based Learning. **Education And Information Technologies**, Vol. 18, Pp. 3-13.
- Cottrell, J.L. (1992). The Relation of Attachment and Supports To Adolescent Well-Being and School Adjustment, **J Adolesc Res** 1992, 7, Pp. 28-42.
- Dahlstrom, E.; De Boor, T.; Grunwald, P. & Vockley, M. (2011). ECAR: **National Study of Undergraduate Students and Information Technology**. at:
http://www.net.educause.edu/ir/library/pdf/ERS_103/ERS1103W.pdf, Retrieved 03.11.11
- Ellison, N.B.; Lampe, C. & Steinfield, C. (2009). FEATURE: Social Network Sites and Society: **Current Trends and Future Possibilities Interactions**, Vol. 16, No. 1, Pp. 6-9.
- Gulbahar, Y.; Kalelioglu, F. & Madran, O. (2010). **Sosyal Aglarin Egitim Amacli Kullanimi** [Educational use of social networks]. XV. Turkiye'de Internet Kullanimi Konferansi. Istanbul: Istanbul Teknik University.

- Hain, A. & Back, S. (2008). Personal Learning Journal Course Design For Using Weblogs In Higher Education. **The Electronic Journal Of E-Learning**, Vol. 6, No. 3, Pp. 189–196.
- Hamid, S.; Waycott, J.; Chang, S. & Kurnia, S. (2011). Appropriating Online Social Networking (OSN) Activities for Higher Education: Two Malaysian Cases. *Changing Demands, Changing Directions*. **Proceedings Ascilite Hobart**, Pp. 526-538.
- Isik, F. (2013). Comparison of the use of social Network in Education between North and South Cyprus. **Procedia-Social and Behavioral Sciences**, Vol. 103, Pp. 210-219.
- Kalra, R. K. & Manani, P. (2013). Effect of Social Networking Sites on Academic Achievement Among Introverts and Extroverts. **Asian Journal of Social Sciences and Humanities**, Vol. 3, No. 2, Pp. 401-406.
- Khoo, E. G. L. (2010). **Developing an Online Learning Community: A Strategy For Improving Lecturer and Student Learning Experiences**. Unpublished Doctoral Dissertation, University of Waikato, Hamilton, New Zealand. Retrieved From:
<http://www.researchcommons>
- Khoo, E. & Forret, M. (2011). Evaluating an Online Learning Community: Intellectual, Social and Emotional Development and Transformations, **Waikato Journal of Education**, Vol. 16, No. 1, Pp. 123–142.

- Khoo, E. & Cowie, B. (2011). A Framework For developing and Implementing Anonline Learning Community. **Journal of open, Flexible and Distance Learning**, Vol. 15, No. 1, Pp. 47–59. Retrieved from, <http://www.journals.akoatearora.ac.nz/index.php/JOFDL/article/viewFile/12/15>.
- Kim, H.N. (2008). The Phenomenon of Blogs and Theoretical Model of Blog Use in Educational Contexts. **Computers & Education**, Vol. 51, Pp. 1342–1352.
- Kim, Y.H. (2011). **Social Network Analysis** (3rd Ed.). Seoul: Parkyoungsa.
- Kirschner, PA.; Karpinski, AC. (2010). Facebook and Academic Performance. **Computers in Human Behavior**, Vol. 26, No. 6, Pp. 1237-45.
- Kolek, EA. & Saunders, D. (2008). **Online Disclosure: An Empirical Examination of Undergraduate Facebook**.
- Lee, J. & Bonk, C.J. (2016). Social Network Analysis of Peer Relationships and online Interactions in a Blended class Using Blogs. **Internet and Higher Education**, Vol. 28, Pp. 35–44.
- Lim, B. & Chou, A. (2010). **A Framework for Measuring Happiness in online Social Network**. Illinois State University.
- MIS. (2013). GVU. Retrieved 07 15, 2015, from Measuring the world's Idgital Natives: <http://www.gvu.gatech.edu/research/projects/measuring-world%E2%80%99sdigital-natives>

- O'Brien, S.J. (2011). **Facebook and other Internet use and the Academic Performance of College Students**. [dissertation]. Temple University; 2011. [Cited 2012 Dec 30]. Available from: <http://www.udini.proquest.com/view/facebook-and-other-internet-use-and-pqid:2388668511/>
- Paul, J.A.; Baker, H.M. & Cochran, J.D. (2016). Effect of Online Social Networking on Student Academic Performance. **Computers in Human Behavior**, Vol. 28 , Pp. 2117–2127.
- Pempek, T. & et al (2009). Collge Student Social Networking Experiences on Facebook. **Journal of Applied Developmental Psychology**, 30, Pp. 227-238.
- Power, E. (2012). **Online Social networking Sites and students Achievemen**. Master theses of Education, Memorial University of Newfoundland.
- Scott, J. (2013). **Social network Analysis** (3rd ed.). LA: SAGE Publications.
- Seaman, J. & Tinti-Kane, H. (2013). **Social media for teaching and learning**. Boston, MA: Pearson Learning Solutions.
- Siomos, K. & Floros, G. (2013). The Relationship between Optimal Parenting, Internet Addiction and Motives for Social Networking in Adolescence. **Psychiatry Research**, Vol. 209, No. 1, Pp. 529–534.
- Szwedo, D. E.; Mikami, A. Y. & Allen, J. P. (2011). Qualities of Peer Relations on Social Networking Websites: Predictions from

Negative Mother-teen Interactions. **J Res Adolesc**, Vol. 21, No. 3, Pp. 595–607.

Thompson, LA.; Dawson, K.; Ferdig, R.; Black, EW.; Boyer, J.; Coutts, J. & et al. (2008). **The Intersection of Online Social Networking with Medical Professionalism**, Vol. 23, No. 7, Pp. 954-957.

Wang, J.; Jackson, L.; Wang, H. & Gaskin, J. (2015). Predicting Social Networking Site use: Personality, Attitudes, Motivation and Internet Self-Efficacy. **Personality and Individual Differences**, Vol. 80, Pp. 119-124.

Wentzel, K.R. & Watkins, D.E. (2002). Peer Relationships and Collaborative Learning as Contexts for Academic Enablers. **School Psychology Review**, Vol. 31, No. 3, Pp. 366 –378.

Archive of SID